

Laine Mesikäpp meenutab:

...nägin Leida Laiust esimest korda teatrikooli etendusel "Varblaste mäed" Valja osas. Peale teatrikooli lõpetamist kutsus Kunstide Valitsus Leida inspektori kohale. 1951. aastal tuli siis Leida meile Draamateatrisse. Aga Draamateatri olukord oli tookord väga halb, Leidal oli sinna väga raske tulla. See oli nii, et Ruut Tarmo ja Mari Möldre olid arreteeritud, Ants Lauter, Heli Viisimaa, nemad oli 1951. aastal lahti lastud, nad olid ideoloogilisele tööle kõlbmatud. Salme Reek ja Erna Korjus võeti näitlejakohtadelt maha, üks pandi intspitsiendiks, teine pandi etteütlejaks. Ja lõpuks siis mindi näitlejate kategooriate kallale. Vanematel näitlejatel võeti kategooria maha, minul ka ja minu süü oli see, et olin Ants Lauteri abikaasa Heli Viisimaaga väga hea sõber. Ja miks neid siis niimoodi puistati, sest 1953. aastal pidid kõik GITIS-e lõpetajad tulema Draamateatrisse. Neile oli kohti vaja. Siis tekkis küsimusi, et kui nii palju näitlejaid vallandati, miks võeti siis Leida Laius, kes oli Venemaa eestlane, rääkis aktsendiga...mõned kehtitasid õlgu...ei tea, mis ülesanded sel Leidal olla võivad...? Kas on nuhk või ei tea, mis. Kunstide Valitsus saatis ta, tuli ju kõrgema koha pealt teatrisse. Aga oli inimesi, kes olid Leidaga juba varem tuttavaks saanud ja nad kõik ütlesid, et see inimene ei tee kärbsesele kah liiga, ta on selleks liiga aus ja liiga õiglane. Leida oli teatrirahva vastu heatahtlik, abivalmis, siiras ja otsekohene. Pikapeale ta sulas meie kollektiivi. Teatrikülastajate hulgas oli kuulda jutte, et kust küll see Draamateater võttis nii toreid näitlejaid, niivõrd ilusa, armsa ja meeldiva.

No eesti keelega oli tal alguses arusaamatusi, oli tugev aktsent, aga pärast see jäi vähemaks.

Leida mängis nii suuri kui pisemaid osi. Aadu Hindi "Tuuline rand", seal mängis ta Katku Liisut.

No see oli tal tõesti üks väga tore ja hästiõnnestunud osa. Aadu oli temaga väga rahul ja oli peale esietendust käinud teda õnnitlemas ja armuavaldust tegemas, see oli kõigile teada, et Aadu Hindile Leida Laius meeldis kui inimene ja kui näitleja.

Siis oli tal veel suur osa "Kaluri pojast" Marta ja Ostrovski "Polkovniku leses", ta mängis selle toredasti ära. Siis "Küpsustunnistus" ja "Peigmehed". Ja siis me mängisime Lutsu "Tagahoovis" proua Säinast kahekesi kokku, dubleerisime üksteist. Ühel õhtul mängis tema ja teisel mina. See oli väga suur osa ja Leida ei saanud hästi aru, miks see proua Säinas niimoodi käitub, aga see on arusaadav, ta ei olnud veel siin elanud, talle oli see elu võõras.

Meist said sõbrannad sellepärast, et olime ühes garderoobis ja vahet olid pikad proovid, siis me ajasime päev läbi juttu ja jooksime jälle lavale. Me käisime igal pool koos, tema ei läinud kuhugi ilma minuta ja mina ilma temata. Käisime teatrites, kontsertidel. Siis tuli meie juurde Linda Rummo ja siis me käisime igalpool kolmekesi. Pärast teatris käiku tulime kokku kas minu juurde, Leida juurde või Linda juurde ja arutasime neid etendusi, mida näinud olime. Me käisime isegi Lohusalu sanatooriumis koos, meil olid toredad päevad seal Lohusalus.

Aga siis, 1957. aastal, kui pidi tulema ülemaailmne noorsoofestival Moskvast, siis Leida kutsus

meid enda juurde. Elasime tema ühiselamutoas, Leida näitas meile Moskvat. Seal oli palju kohtumisi välismaalastega ja kontserte. Nendele kontsertidele oli selline meeletu tung, et võimatu oli sisse pääseda. Olime staadionivärvavas, kus need pidustused algasid ja mõtlesime, kuidas sisse pääseda. Meie kõrval seisis üks auto kahe mehega, üks mees tegi auto ukse lahti, kummardus ja Leida pani kohe viuhti sisse, meie järel. Ega me sõnagi ei rääkinud, eks mehed vaatasid, et plikad on välismaalased...meid sõidutati keset staadioni, pandi kõige parematele kohtadele istuma. Ühel heal päeval astus minu juurde Leida ja ütles: "Tead, ma hakkas filmi tegema Antsepist." Ants Jõgi kutsusime Antsepiks. Siis ta läks Antsu juurde ja tuli tagasi ja ütles, et issand jumal, millises kohutavas olukorras on Antsep, ei jaksa enam puid tuua ja pliiti kütta, tuba külm...katsun ehk saan ta Merivälja pansionaati. No me ütlesime, et sinna tavalist näitlejat ei võeta, sinna saavad ainult suured parteilased, kõrged valitsuse liikmed...seda väikest inimest ei võeta sinna. Aga Leida muudkui käis ja käis mööda uksi ja kui ta sai Antsu sinna sisse, siis tuli ja ütles, nüüd läheme ja kolime ta sinna. Leida tahtis kogu aeg kedagi aidata. Ja muuseas, Ants oli väga tore näitleja, ta oli pisiosade mängija Estonias ja hiljem tuli Draamateatrisse. Ta võis kümme või viis minutit laval olla, ütelda kaks-kolm sõna ja ta jäi rohkem meelde, kui peaosatäitja. No heakene küll, panime ta kompsud kokku ja hakkasime toast välja minema, Ants hakkas nutma nagu laps. Leida hakkas teda trööstima, sul pole häda midagi, seal on kõik need sanitarid ja arstid, kõik, kes sind aitavad. Ants nuttis edasi, ütles, et jah, käed küll, aga need on võõrad käed, need ei ole omakse käed. No Leida siis trööstis teda, niikaua, kui olime juba väljas, siis ta rahunes. Ta sai ilusa väikese toa, tema asjad said kõik kohale pandud. Ja ma pean ütlema, et see film oli haruldane. Väga südantsoojendav film oli, paljudel olid pisarad silmis, kui vaatasid. Pärast filmi vaatamist ütles Leida, et nüüd läheme Antsu tänama. Läksime sinna ja Ants ütles, et oi, tere plikad, et te tulite. Teate, ma räägin teile, enne tahtsid kõik mu siin laiaks astuda, aga kui nad kuulsid, et ma filmis kaasa teen, oh sa taevas, kus siis kukuti kummardama minu ees ja kergitati isegi kaabut.

...Mulle meeldis väga Leida karakter, ta oli aus, ta oli liiga aus...ta oli rahulik inimene, aga nii kui ta nägi, et keegi valetas või kusagil vassiti, siis läks ta enesest välja. Juhtuski meil üks niisugune lugu. Meil tuli välja "Tütarlapsed, kaunitarid", üks vene tükk, tavaline niisugune reatükk. Lugesin selle läbi, seal oli kaks suurt osa, plikad olid seal küll veel. Üks oli Klava, kes tantsis ja möllas läbi kogu tüki ja teine oli komsomolisekretär, ka suur osa, läbi tüki. Ja meil pandi alati seina peale tahvel, et kes mis osa mängib. Kui Leida nüüd seda nägi, mina ei teadnud midagi, olin garderoobis, tormas uksest sisse. Lõi rusikaga lauale, et sina käisid Klava osa küsimas. Ma ütlesin, et ei käinud. Käisid. No meil oli laual selline suur savipott ja seal olid männioksad sees, kui võttis selle, virutas vastu maad, ütles, sina käisid. Siis kargas minul hing täis, sest mina olin täitsa ilma süüta, mina lükkasin laua ümber ja ütlesin: ja nüüd läheme lavastaja juurde. Süvalep oli lavastajaks. Läksime siis sinna ja Leida põksus mis hirmus ja mina ütlen, et vat, Leida süüdistab mind, et mina olen Klava osa

küsimas käinud. Süvalep ütleb, et ei ole käinud, kust sa selle võtad? Ja siis Leida prahvatas välja: "Aitab, mina ei taha enam neid helesiniseid osi mängida!" Helesinisteks me näitlejad nimetasime neid ideoloogilisi osi. Mina neid enam mängida ei taha, muudkui komsomolisekretär, partorg... Mina tahan ennast lahti mängida, mina tahan kord näidata, et mina olen näitleja. Ja palun, andke see osa mulle, see Klava osa. Süvalep laiutab käsi: Ma annaks, aga mul ei ole võimalik sellepärast, et mitte keegi teine ei mängi seda osa välja, mis sina mängid. See on raske osa ja meil ei ole trupis sellist inimest, kes seda välja mängib. Sa pead seda mängima ja muud midagi. Noh, läksime siis sinna sõjaväljale tagasi, vett olid kõik kohad täis, kraamisime siis kõik selle kokku. Leida vabandas, kümme korda vabandas, tal oli väga väga piinlik küll.

Ja siis hakkasime kiiresti kleitid värvima. Leida oli saanud ühe sitsiriidetüki kätte, see oli nii suur, et tuli kaks kleiti välja, Leida andis pool minule. No sel ajal ei olnud ju riidet kuskilt saada. Riie oli liiga hall, me virutasime punast peale. Leida tuli siis oma kahe värvipotiga ja panime aga rohelist kõvasti ja punast... ja imede ime, jäigi päris ilus. Siis läksime oma teatri õmblejate juurde, et tehke meile kleidid. Need hakkasid naerma ega me puukoorest saa kleiti teha, aga ikka need kleidid valmis tehti. Siis me käisime nagu pütid oleksid ümber, need riided olid nii kõvad ja kanged, aga pikapeale hakkasid painduma. Ja me olime hiigla uhked, et me käisime oma särtsude kleitidega ringi. Teised näitlejad olid kadedad, mis värv see on, kuidas te tegite, kust saite riide... Me ütlesime, et ostsime sellise riide ja asi klaar.

Leida sai ennast kõige rohkem lahti mängida "Balsaminovi abiellumisega". Mõnes väiksemas osas lõi ta ka särama.

Miks Leida teatrist lahkus? Selleks oli mitu põhjust. Neid Moskvas õppimise kohti ei tulnud vabariigile alati, neid tuli väga harva ja ega neid igähele antud. Aga kuna Leida oskas väga hästi vene keelt, siis pakuti talle. Leida tuli kohe minu juurde küsima, et mida sina arvad. Me ikka küsisime üksteiselt nõu. Ma ütlesin, Leida, ära sa nüüd mõtle ega oota, sa vaata, mis teatris sünnib, noored näitlejad, kõrgema haridusega näitlejad, plikasid on maja täis, kõik nad ootavad tööd ja igatsevad, ja sina oled suuri osi mänginud, kes sulle siis nüüd enam sellist suurt osa annab... ja ma ütlesin, et mine räägi veel vanemate näitlejatega ka.

Siis ta ütles, et nüüd on mul otsus valmis, üksainus takistus on veel - ema. Ta ütles veel, et tule kaasa, ema alati usub, kui sina räägid. Me siis läksime ema juurde, endal süda värises sees. Ema ütleb: "Oi, taevane arm, ometi sa võtad aru pähe, muidugi mine, sa ju ilma elukutseta inimene, mõtle, sa saad ju elukutse sellega, ikka mine. Mina töötan Kinostuudio valvelauas ja heegeldan ja tikin seal kõiksugu asju, müün maha ja kõik selle raha saadan sulle Moskvasse, mina toetan sind õppimises."

Leida oli juba teatris mulle rääkinud, et tahaks lavastada, et mulle väga režissöör töö meeldib, ma nii tahaks, aga mulle ei anta. Ta oli väga õnnelik siis, kui emalt loa sai.

Sel ajal oli Leidal südameoperatsioon ka. Arstid ütlesid, et mingi väike viga, aga vanaduses hakkab segama, hea oleks kohe ära opereerida.

Leida oli nii tragi ja sõitiski Moskvasse, mina käisin saatmas.

...Leida ikka meenutas oma lapsepõlve Venemaal. Ta ütles, et meie aed lihtsalt uppus lilledesse ja ka toad olid lilli täis. Neil oli ka suur rohuaed. Vanasti nimetati õunaaeda rohuaiaks. Mõlemad emaga meenutasid Venemaa koduaeda. Oli suur kelder ja õunu söödi kevadeni välja. Koolist meenutas, et see asus metsaservas. Neil tuli ükskord teha koolitöö "Minu kodumets". Leida koolitöö oli saanud esimese koha ja läinud veel kuhugi edasi...kiitusekirjad tulid, see töö oli nii ilus. Kirjutas vene keeles. Leida ütles, et kui ma kooli läksin, ma ei osanud üldse vene keelt ja kui ma koolist tuln, siis ei osanud enam eesti keelt. Eesti keel oli küll olemas, aga mitte hea.

Edaspidine saatus oli neil Venemaal väga kurb. Nad viisid oma varad kolhoosi ja siis nad tehti kulakuks. Nad pidid ära kolima Kingissepa linna. Seal oli üks rajoon, mida nimetati eesti külaks ja sinna nad jäid. Isa läks tööle ehitustööliseks. Leida hoolis väga oma isast. Kui nad seal Kingissepas siis elasid, äkki õhtul taotakse uksele. Isa läks ust lahti tegema ja kaks meest tulid sisse ja ütlesid tulge kaasa. Mehed võtsid taskust paberi ja näitasid isale. Isa jäi seisma, pöördus siis laste poole ja rääkis...kallistas kõiki...Mehed kiirustasid ruttu... ruttu... Isa võttis Leida ümbert kinni ja ütles:"Ma tulen tagasi, tulen tagasi..." Läks uksest välja igaveseks, enam ei näinud teda keegi. No sel ajal, see oli 1938. aastal, ju kõik eesti mehed arreteeriti... Ema koos kahe väikese lapsega küüditati Voroshevosse. Kui Leida sellest juttu tegi vahest, siis ta ei suutnud rääkida, ta nuttis...Nälg oli seal niivõrd suur ja õudne...Leida oli siis juhuslikult mingisse sõjaväe hospidali saanud koristajakoha, siis ta sai natuke leiba. Ja siis, kui sõda algas, siis Leida ütles, et läksin vabatahtlikult sõtta, et pääseda näljasurmast. Emale ta lubas, et ehk õnnestub sealt midagi saata...Sõjaväes andis ta avalduse sisse, et tema tahab raamatukoguhoidjaks saada. Ja talle antigi see koht. Leida hakkas siis seal isetegevust korraldama. Pani väikese koori kokku, neli-viis lauljat. Õpetas neile venekeelseid laule, mis ta teadis. Ta oli püüdnud ka eestikeelseid laule õpetada, aga sellega ei saanud tüdrukud hakkama. Õpetas natuke vene tantsu ka. Tal oli raamatukogus palju raamatuid käes ja ta õppis sealt luuletusi pähe ja kandis neid ette. Arvatavasti sealt ta selle teatripisiku saigi.

No seal sõjaväes Leida tutvus ühe eesti ohvitseriga, see oli kena välimusega mees. Arvata võib, et ta armus ülepeakaela sellesse ohvitserisse. Ja see mees ka temasse. Leida ütles, et ma pole kunagi elus nii õnnelik olnud, kui siis. No nagu noored ikka, vandusid truudust üksteisele ja see mees lubas, et kui me nüüd Eestimaale jõuame, siis ma abiellun sinuga. Leidal oli põhjust abiellumisega kiirustada.

Sõda lõppes ja mees viis Leida oma vanematele tutvustamiseks. Aga vastuvõtt oli väga jahe. No ja kui ta hiljem kohtus siis selle mehega, siis ütles mees, et abielust ei tule midagi välja...sa oled Venemaa eestlane ja vanemad ei luba sinuga abielluda. Nii nad läksidki lahku ja see kõik jättis

Leidale sügava jälje.

Pärast sõda tuli leida ema, kaks tühja kätt kõrval, tütre juurde. Neile anti Endla tänavale üks väike toapugerik. See oli kahetoalisest väikesest korterist üks tuba. Teises toas elas üks naine kahe lapsega. Kui Leida omale ööseks magamisaseme tegi, siis ta magas pooliti laua all ja pea oli uksepoole väljas.

Leida emal ei olnud siin mitte kedagi peale Leida, teda ta kohutavalt armastas ja hoidis. Leida ema tahtis, et ta poeg oleks abiellunud eestlasega, aga ta abiellus vene naisega. Ema ja see venelanna ei sobinud...ema ei käinud poja perega üldse läbi, pojal oli kaks poega. Leida siis salaja pakkis raha ja saatis vennale. Ema ei tohtinud seda teada. Kui ma ükskord Leida emaga kahekesi olin, hakkas ta kaebama, et tema ei tea üldse, mis tähendab õnn, temal pole üldse õnne elus olnud. Noorena sunniti abielluma mehega, kellega ei tahtnud. Abielu polnud õnnelik. Siis ta kurtis veel, et kui Leidaga midagi juhtub, siis ta ei tea, mis temast saab. Ma ütlesin, et Leida noor ja terve inimene, mis temaga ikka juhtuda saab. Aga ema jälgis kogu aeg Leidat, kus ta läheb, mida teeb, kellega läheb...ja minule helistas tihti peale koju, et kas sa tead, kus Leida on, mida teeb, palus helistada Leidale, et ta kiiresti koju tuleks. Leida emal oli pisut raske karakter, ta sundis oma tahtmist Leidale peale ja ta ei olnud kunagi millegagi rahul. Ja ema ei lubanud seda, et käivad meeskülalised.

Leida elu jäi nagu poolikuks, ta isiklik elu jäi nagu elamata. Tal oligi ainult töö ja ema. Tööd ta tegi tõesti väga palju. Ta ütles, et ilma tööta mina ei suuda elada.

Leida filmidest "Ukuaru" meeldis mulle kõige rohkem ja "Libahunt" kõige vähem. Mulle ei meeldinud Tiina ja ma ei saa midagi parata, ei hakanudki meeldima. Ta võttis sellepärast Tiina, et Tiinal oli karakter. Ta oli ise selle Rämmeldiga raksusi, pärast ta isegi kahetses, et Rämmeldi võttis. Rämmeld oli niisugune hiigla särts, armastas viina võtta, õhtuti pummeldada ja Leida käis ringi ja ütles, mine ometi magama, et hommikul oleksid inimesed siis valmis võteteks, nad ei oleks väsinud. Aga see Tiina siis tuias ringi poole õõni ja Leida ei saanud magada. Leida ajas Tiinat taga mööda Kanepit. Mina olin kogu võtteaja "Libahundi" juures. Kui Leida alustas filmimist, siis ta palus, et tule mulle appi. Meie peres oli üheksa last, isa oli folklorist, ja ma läbi ja lõhki tundsin Eesti olusid, igas olukorras. Ja eks ma siis juhendasin niipalju, kui ma oskasin. See eesti elu-olu tundmine tuli tal aastatega, ta täiendas ennast pidevalt, luges palju. Filmi tegemine algas nii, et ta kogus materjali kokku ja kadus siis sellega kaheks-kolmeks nädalaks metsa ära. Kusagil Aegviidus, ilusa koha peal, võttis endale toa. Igal hommikul ja õhtul ta jalutas metsas. Ta ütles, et see mets annab mulle juurde kõike, saan oma mõtteid koguda. Ja kui ta valmis oli, siis ta helistas minule ja ütles, et läheme nüüd äridesse riideid ostma. Ta ostis kõik sellised riided, millega ta seda filmi hakkas tegema, millega ta tööle hakkas. Ega need ei olnud mingid luksuslikud ega edevad, need olid praktilised tööriided. Siis oli ta valmis ja läks võtteplatsile heas meeleolus, heas tujus.

Ta ei lükanud näitlejat kunagi kohe selle aparadi ette. Tema viis näitleja kusagile kõrvale ja hakkas

süstima selle mõttega ja selle inimesega, keda ta mängis. Ta tunnetas seda, ta veenis, ja rääkis olukorda, ta saavutas sellega häid tulemusi.

...Me rääkisime ja vaidlesime ikka, et kuidas see maailm ikka koos niimoodi seisab. Tema mõtles niimoodi, et on mingi võim, mis suunab seda elu. Ta uskus, et saatus on ette määratud. Mina ütlesin et inimene on ise oma õnne sepp.

...Leida ikka rääkis, et mul oleks võinud mees ja poiss olla...et kui ta oli näinud selle mehe (oma esimese armastuse) poega telekas, siis oli tal valus vaadata...